

بسمه تعالی

طرح بررسی بودجه خانوار

اهداف بررسی:

به صورت اجمال می‌توان مهمترین اهداف بررسی بودجه خانوار را به شرح ذیل خلاصه نمود:

- شناسایی الگوها و عادات مصرفی خانوارها و مطالعه در مورد روند تغییرات آنها در اثر تحولات اقتصادی و

اجتماعی

- تعیین ضرایب اهمیت کالاها و خدمات مورد مصرف خانوارها به منظور محاسبه شاخص بهای کالاها و

خدمات مصرفی

- تعیین سهم هزینه‌های مختلف در هزینه کل خانوارها و اطلاع از چگونگی مصرف در بین طبقات مختلف

جامعه جهت اتخاذ تصمیم در مورد تامین رفاه نسبی و حداقل معیشت

- برآورد کلیه هزینه‌های مصرفی خانوارها به منظور استفاده در محاسبات ملی

- ارزیابی اثرات اقتصادی و اجتماعی برنامه‌های دولت در وضع زندگی خانوارها از نظر ترکیب هزینه‌های

مصرفی آنها

- برآورد میزان تولید بعضی از کالاهای مورد مصرف خانوارها که از طرق دیگر به سهولت قابل محاسبه

نمی‌باشد

- محاسبه حساسیت در آمدی تقاضا، میل نهایی به مصرف و میل نهایی به پس انداز در جامعه

- آگاهی از ویژگی جمعیتی جامعه و چگونگی اثرات آنها در هزینه و درآمد خانوارها

سابقه بررسی:

اولین بررسی بودجه خانوار به عنوان یک طرح آماری در سال ۱۳۱۴ در هفت شهر کشور صورت گرفت. هدف از

این بررسی بدست آوردن ضریب اهمیت کالاها و خدمات مصرفی به منظور محاسبه شاخص هزینه زندگی بر پایه سال

۱۳۱۵ بود. در سال ۱۳۳۸ به منظور تجدیدنظر در ضرایب اهمیت کالاها و خدمات جهت محاسبه شاخص هزینه

زندگی، بررسی فوق‌الذکر توسط بانک ملی ایران در ۳۲ شهر کشور انجام شد. با تاسیس بانک مرکزی و انتقال وظایف

مربوط به گردآوری و تجزیه و تحلیل آمارهای گوناگون به این بانک، بررسی بودجه خانوار طی سال‌های

۱۳۵۲-۱۳۴۴ سالانه و بطور مرتب توسط اداره آمار اقتصادی بانک مرکزی در سطح ۳۲ شهر کشور به مورد اجرا گذاشته شد .

در سال ۱۳۵۳ که بعنوان سال پایه شاخص‌ها انتخاب شده بود ، تعداد شهرهای مورد بررسی در سطح کشور به ۷۴ شهر افزایش یافت . از سال ۱۳۶۳ تاکنون این طرح توسط اداره آمار اقتصادی به صورت سالانه انجام شده و نتایج طرح در قالب بررسی بودجه خانوار در مناطق شهری ایران منتشر می‌شود.

در سال ۱۳۷۶ با تغییر در الگوی مصرفی خانوارها و با توجه به آخرین توصیه‌های سازمان ملل (SNA) تغییراتی در پرسشنامه داده شد . در سال پایه بعدی که سال ۱۳۸۳ بود با توجه به طبقه بندی جدید^۲ (COICOP) که توصیه شده توسط سازمان ملل می‌باشد ، تغییراتی در پرسشنامه ایجاد شد . مهمترین تغییرات اعمال شده افزایش گروه‌های هزینه از ۸ گروه به ۱۲ گروه بوده است. سال ۱۳۹۰ آخرین سال پایه می‌باشد که در ۷۹ شهر و با افزایش قابل توجهی در حجم نمونه نسبت به سال پایه قبل اجرا شده است.

نحوه انتخاب خانوار نمونه:

روش انتخاب خانوار نمونه در داخل هر استان بر اساس روش نمونه گیری سه مرحله ای است:

مرحله اول - در این مرحله شهرهای نمونه براساس ضوابطی معین انتخاب می‌شوند که در آخرین تجدید نظر در طرح های مختلف اداره آمار اقتصادی ، تعداد ۷۹ شهر نمونه از کل مناطق شهری استان های مختلف کشور انتخاب گردیده است .

مرحله دوم - در این مرحله بلوک های مورد نیاز به روش نمونه گیری سیستماتیک از بین بلوک های فهرست برداری شده در شهرهای منتخب در سال قبل از سال پایه انتخاب می شوند .

مرحله سوم - این مرحله اختصاص به انتخاب خانوارهای نمونه دارد . بدین منظور در هر بلوک منتخب با توجه به حجم بلوک مضربی از چهار خانوار به روش نمونه گیری سیستماتیک انتخاب می گردند و جهت تعدیل نوسانات فصلی، در هر فصل سال یک چهارم خانوارهای نمونه مورد بررسی قرار می‌گیرند .

¹ System of National Accounts

² Classification of Individual Consumption by Purpose

پرسشنامه:

در طرح بودجه خانوار به منظور نیل به اهداف بررسی، جمع‌آوری اطلاعات در قالب پرسشنامه‌هایی که شامل ۵ بخش به شرح ذیل می‌باشد، انجام می‌گردد. در هر یک از این بخش‌ها به وجوه خاصی از مشخصات زندگی خانوارها توجه شده و پرسش‌هایی مطرح گردیده است.

۱- خصوصیات اجتماعی خانوار: این بخش شامل مواردی چون سن، جنسیت، مدرک تحصیلی، وضع فعالیت اقتصادی، وضعیت شغلی و ... که بیانگر نوع رابطه فرد با دیگر اعضای خانوار یا رابطه فرد با اجتماع بیرون از خانوار است.

۲- مشخصات ساختمان، لوازم زندگی و تسهیلات محل سکونت خانوار: در این بخش مشخصات ساختمان محل سکونت، لوازم مورد استفاده خانوار و تسهیلات عمومی رفاهی که خانوار از آنها استفاده می‌کند پرسش می‌گردد.

۳- هزینه‌های خانوار: در این بخش از کالاها یا خدمات مصرف‌شده در خانوار سؤال می‌گردد. این بخش طیف وسیعی از هزینه‌های خانوار از خرید کوچکترین وسیله آشپزخانه تا خرید کل محل سکونت یا هزینه‌های مسافرت، خدمات دریافتی از سازمان‌ها و ادارات یا شرکت‌ها و حتی دیگر خانوارها را در بر می‌گیرد. اطلاعات مورد نیاز در زمینه هزینه در مورد یک کالا یا خدمت شامل چگونگی تهیه یا دریافت و مبلغ پرداخت‌شده می‌باشد.

در پرسش از کالاهای خوراکی و غیر خوراک مورد استفاده در خانوارها عادت‌های معمول خرید و تامین احتیاجات مد نظر قرار گرفته و بر این اساس پرسش از مصرف این کالاها به چهار دوره زمانی مختلف در روز گذشته، هفته گذشته، ماه گذشته و کل سال یا ۱۲ ماه تقسیم شده است. از آنجا که گزارش طرح به صورت سالانه استخراج و منتشر می‌شود برای تبدیل هزینه‌های سه دوره غیر سالانه به سالانه از ضرایب مناسب استفاده می‌گردد.

۴- درآمدهای خانوار: درآمدهای ممکن اعضای شاغل خانوار به هفت دسته درآمد:

۱- درآمد از مزد و حقوق - بخش دولتی و عمومی

۲- درآمد از مزد و حقوق - بخش خصوصی

۳- درآمد از مزد و حقوق - بخش تعاونی

۴- درآمد از مشاغل آزاد کشاورزی

۵- درآمد از مشاغل آزاد غیر کشاورزی

۶- درآمدهای متفرقه (نظیر حقوق بازنشستگی، درآمد از محل اجاره املاک و مستغلات و...)

۷- درآمد حاصل از فروش کالاهای دست دوم

تقسیم شده است. برای برآورد وضعیت درآمدی خانوارها در این بخش درآمدهای اعضای خانوار که شامل یکی از گروه‌های درآمدی ذکر شده است پرسش می‌گردد. در ثبت درآمدها درآمد ناخالص، مالیات، بازنشستگی و درآمد خالص مد نظر قرار می‌گیرند.

۵- تسهیلات اعتباری دریافتی: در آخرین بخش وضعیت استفاده خانوار از تسهیلات اعتباری بانک‌ها، مؤسسات اعتباری و دیگر نظام‌های پولی موجود و مرسوم در جامعه پرسش می‌گردد.

روش جمع آوری اطلاعات:

تکمیل پرسشنامه بررسی بودجه خانوار از طریق مراجعه مستقیم متصدیان جمع آوری آمارهای اقتصادی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران به خانوارهای نمونه و مصاحبه (با حضور سرپرست) صورت می‌پذیرد.

روش محاسبه تعداد خانوارهای نمونه:

تعداد خانوارهای نمونه بر اساس فرمول $n = \frac{t^2 s^2}{d^2}$ و با توجه به هزینه بررسی و امکانات اجرایی تعیین

می‌گردد.

n = تعداد خانوارهای نمونه

$t = 1/96$ مقدار به دست آمده از جدول t- student برای ۹۵ درصد اطمینان.

S^2 = واریانس هزینه خانوارهای نمونه.

$d = h\bar{x}$ میانگین هزینه خانوارهای نمونه، h درصد خطای میانگین نمونه.